

A ZÁRTSÁG KÖNYVE

Juhász Erzsébet: *Gyöngyhalászok*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1984

Sajátságosan töredezett és mégis egységes Juhász Erzsébet *Gyöngyhalászok* c. könyve. Ez a kettősség bizonyos fokig előző kötetében, a *Homorításban* is érezhető volt, azzal, hogy ott az élményhátter inkább eltüntetette a szétdaraboltságot, a *Gyöngyhalászok*nak viszont az ábrázolásmód mozaikszerűsége és az írói szemlélet egysége közötti feszültség különös, nyugtalanító hullámzást kölcsönöz.

„Vajon hogyan is volna tovább mondható, Ibi, ami íratlanul írható csupán?” — olvashatjuk a Szívós és okatlan kis ujjgyakorlatokban, de nem csak ide vonatkozatható. Az „íratlan írás” és a továbbmondás elodázhatatlan belső kényszerét az egész könyv magán viseli. Továbbmondani, megszólaltatni az elleplezett, rejtőzködő, kusza tényeket, szóra bírni mindazt, ami „rejtetten”, „áttekinthetetlenül” és „betájolhatatlanul” mindig ott bújik meg a látszat mélyén. De egy valami apróság: szükséges, hogy az író rátaláljon a kettős szemléletet nyújtó aspektusra. A *Gyöngyhalászok*ban Juhász Erzsébet egy félrehallott szóban, egy szemrehányásban, egy álomban ismeri fel nézőpontját, amely hozzásegíti a dolgok átrendeződéséhez, metamorfoziséhoz.

A kettős nézőponttal lelepleződik, többek között, hogy „a lehetőségeink, bizony, folyamatosan csak fogyatkoznak” (Egyadta csorba ragyogás), feltárul „az a fokozhatatlan szűkösség, amelyben mozgolódnia, élettét élnie megadatott” (Szívós és okatlan kis ujjgyakorlatok), az ázottság, didergés, összegörnyedtség (Csoportkép üveglapokkal), a „vicinális pályák” és a „vicinális körülmények” (Egyadta csorba ragyogás), a „réstelen közelség”, a gúzsba kötözöttség... Vagyis: Juhász Erzsébet „gyöngyhalászeit” — kevésbé poétikusan: „futóbolondjai” — teljesen esélytelenek az élet forgatagában, s ezt még súlyosítja saját gyengeségük: nem tudják megkülönböztetni a kavicsot a gyöngytől. Dörfler Zsuzsa, Ördög Ilona, Emília és a többiek csak ahhoz segítik hozzá a „gyöngyhalászokat”, hogy tévedésükkel visszavonhatatlanul magukra zárják az üres kagylók. Mint egy bonyolult és veszélyes egyensúlyozási produkció, minden írás magán viseli az egyensúlyvesztés torokszorító érzését, de a katasztrófa nem következik be, a produkció befejezetlen marad, kimerevedik az utolsó pillanatban.

Juhász Erzsébetet nem az élet tárgyi valósága érdeklé elsősorban, hanem a legszemélyesebb emberi viszonylatok „polifóniája”, a látszatok és a néha nehezen tudatosítható lényeg ellentéte, idegensége, összebékíthetlensége. Figyelmét csak azok az élettények kötik le, amelyek ezek föltartására irányulnak. Az általa vizsgált élet-anyag így nem teljes, hanem szándékosan célirányos, meglehetősen szűk körre koncentrál. A zárt-ság könyvének egyik meghatározó jellegzetessége. Gyöngyhalászeit (Apa,

Miklós, Elemér, stb.) bezárja önnön kilátástalanságuk és helyzetük csapdájába, a feszültséget, ami a mű minden írásának legsajátosabb alaphangulata, nem vezeti le, hanem inkább szorosabbra fogja. Panoptikumszerű indító állóképei (Déli verőfényben, Csoportkép üveglapokkal) csak a felismerés — lelepleződés — pillanatában elevenednek meg, majd aztán visszasüllyednek korábbi mozdulatlanságukba. És mindehhez térben-időben lazán elhelyezett, szigorúan behatárolt, hihetetlenül szűk mikrovilágot ábrázol, melyet részleteiben ragad meg. Családi keretek közé szorítja a lefojtott feszültségeket, indulatokat, megteremtve ezáltal azt a nézőpontot, ami a kötet legfontosabb írásainak keretét adja. Így tud egyszerre érzelmileg átélt, zaklatott részese s ugyanakkor tárgyilagos szemlélője lenni az ábrázolt világnak.

A *Gyöngyhalászok* — modern próza. Azzá teszi az olyannyira jellegzetes írói attitűd, mely nem törekszik a valóság átfogó bemutatására, hanem megelégszik annak egy szeletével. Ábrázolásmódjának töredékeségével, szaggatottságával is kapcsolódik a modern prózaíró törekvések ama — formai — láncolatába, amely a közvetlenül érzékelhető, személyesen átélt, egyéni jellegű élet-anyag feltérképezésére vállalkozik. A kötet azonban nem mentes a modern próza kudarcától sem: nem képes saját anyagán felül kerekedve áttekinteni a bemutatott világot, hiányzik a szintézisferemtő erő, ami a széteső részeket összefogná. Metafizikus jellegű végkicsengése is ezzel magyarázható: a „számonkérhetetlen időben” az élet, mint a csillogó sztaniolpapírkák a vásári kaleidoszkóp körforgásában „meg-megállítatván, majd továbbsodorintatván” halad tovább. Másfelől viszont finom észrevételeivel, érzékeny megfigyeléseivel — bár nem ritkán ábrázolási sztereotípiák (álom, vonat, utazás) segítségével — élmény anyagának árnyalt, mély ábrázolására tesz kísérletet. Ebből a szempontból az Egy varázslatos kora reggel c. írás a legsikeresebb a kötetben.

HÓDI Éva

EGY NÉPRAJZI TANULMÁNYKÖTETRŐL

Jugoszláviai magyar folklór. A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Újvidék, 1983

A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete *Értekezések és monográfiák* sorozatának 3. köteteként jelent meg Jung Károly szerkesztésében a *Jugoszláviai magyar folklór*. Megjelenésére sokáig váratott a tanulmánykötet, hiszen a közzétett írások nagy része (hármat kivéve) a 70-es években jelent meg, illetve még korábban. Akaratlanul is felvetődik az olvasóban a kérdés, vajon az utóbbi években nem jelent meg olyan értékes tanulmány, amely a „reprezentatívnek lát-